

Леонід Львович Залізник¹, Денис Олександрович Ветров¹, Олександр Іванович Нездолій¹, Іван Миколайович Хоптинцев², Сергій Віталійович Переверзєв², Андрій Анатолійович Сорокун¹

¹ Інститут археології Національної академії наук України, Відділ археології кам'яної доби, проспект Героїв Сталінграда 12, Київ, 04210, Україна; zaliznyak@ukr.net / ORCID: 0000-0001-8924-8122; vetrovd@ukr.net / ORCID: 0000-0002-1879-3163; oleksandr.nezdolii@gmail.com / ORCID: 0000-0001-7465-9164; sorokun_a@i.ua / ORCID: 0000-0002-8506-4817

² Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф ДАЗВ України, Сектор археології та пам'яткознавства, проспект Перемоги 56, Київ, 03057, Україна; vanhopta@ukr.net / ORCID: 0000-0003-1143-785X; pevzner777@gmail.com / ORCID: 0000-0002-8980-7489

Палеоліт лісостепового межиріччя Дніпра та південного Бугу

ключові слова: Україна, палеоліт, муст'є, селет, гравет, епігравет

Багаторічні розкопки різночасових палеолітичних стоянок в басейні р. Велика Вись поблизу м. Новомиргорода Археологічною експедицією університету Києво-Могилянська академія створили фундамент для періодизації палеоліту Центральної України. Відкриті місцевим краєзнавцем П.І. Озеровим стоянки концентрувалися навкруги невеликого родовища кременю. Вони належали до різних культурних проявів палеоліту – муст'є одностороннє, муст'є зубчасте, тип Коробчине, Селет, Гравет, Епігравет.

Муст'є типове та муст'є зубчасте представлено двома горизонтами стоянки Андріївка 4, які залягали в потужних лесових відкладах на глибині 3,6–4,0 м та 1,0–1,3 м та відповідно. Нижній горизонт лежав на дні древнього похованого яру, який використовувався неандертальцями в якості житла. Шар містив близько 3 тис. кременів, зокрема односторонні гостроконечники, скребла-ножі, зубчасті вироби, дископодібні та протопризматичні нуклеуси, уламки кісток мамонта, коня, бізона, ікло печерного лева.

Верхній шар стоянки Андріївка 4 містив більше 12 тис. кременів зі значною кількістю знарядь із зубчастою ретушшю. Також знайдені дископодібні нуклеуси, скребла, поодинокі уламки біфасів, нечисленні вироби верхньопалеолітичних типів – різці, скребачки. Радіокарбонова дата верхнього шару 40 070±990 CURL 21585.

Крем'яний комплекс стоянки Коробчине нараховує 13 тис. виробів і поєднує в собі типові муст'єрські вироби (нуклеуси, скребла, гостроконечники) з верхньопалеолітичними (скребачки кінцеві та високої форми оріньякоїдні, поодинокі різці, перфоратори). Матеріали з Коробчиного мають аналогії в пам'ятках типу Кабазі гірського Криму, Білокузминівка Донбасу, Бірюча Балка Нижнього Дону і датуються початком верхнього палеоліту.

Крем'яний інвентар стоянки селетського технокомплексу Вись, дослідженій на площі 280 кв. м, за геологічними даними та типологічними паралелями датується часом близько 30 тис. р. тому. Колекції кременю, що нараховує близько 13 тис. артефактів, властиві особливості, характерні для селетських пам'яток Центрально-Східної Європи: сплюснені нуклеуси підпаралельного зняття, відщепова техніка первинної обробки, кінцеві скребачки, зубчасті знаряддя. Наявні високі скребачки оріньякських типів. Маркерними виробами є двобічно оброблені наконечники трикутної форми, аналогічні наконечникам стрілецької культури басейну Дону.

Культурний шар граветської стоянки Троянове 4 залягав у верхній частини бузького лесу, який датується 27–19 тис. р. тому. Колекція кременю нараховує понад 27 000 артефактів. Домінують призматичні ядрища. Численні великі пластини з характерним плоским відбивним горбком свідчать про сколювання за допомогою кістяного чи рогового відбійника. Знайдені різноманітні різці та скребачки на кінцях великих пластин, уламки вістер граветських типів, пластини з ретушшю. Характерні для граветської традиції особливості мають прямі паралелі на розташованих західніше стоянках Володимирівка на р. Синюха та численних граветських стоянках Середнього Дністра – Молодове 1, 5; Косоуци; Межигірці 1 тощо.

Епіграветська культурна традиція, що розвивалася в регіоні 19–12 тис. років тому, представлена верхніми шарами стоянки Володимирівка. Епігравету властиві характерні мікропластинки з притупленим краєм, призматичні нуклеуси для пластин, кінцеві скребачки, різноманітні різці на пластинах. Судячи з фауністичних решток мешканці стоянки Володимирівка полювали на північних олені.

Матеріали розкопок численних стоянок басейну р. Велика Вись лягли в основу періодизації палеоліту Центральної України.